

SLOVANSKI TEPEC IN UMAZANA TRŽAČANKA. PRIČEVANJE
O RAZPADU ZAKONA ČEŠKEGA TOVARNARJA KARLA KURKEAndrej *STUDEN*Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana;
Fakulteta za humanistične študije Koper, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: andrej.studen@inz.si; andrej.studen@fhs.upr.si*IZVLEČEK*

Egodokumenti, ki izdajo nekaj o lastnem zaznavanju in predstavah o sebi, so v zadnjem času ponovno vzbudili pozornost zgodovinarjev. Ljudje in njihovi življenjski svetovi se v teh raziskavah prikazujejo v novi luči, iz zornega kota, ki ga prej nismo opazili. O protagonistu pričujoče mikrozgodbe, češkem tovarnarju, inženirju Karlu Kurki, nekaj več povedo ohranjeni egodokumenti, predvsem sodni spis o njegovi ločitvi z ženo Karolino. Ohranjeno pričevanje slika nevzdržne razmere, ki so vladale v nesrečnem zakonu Karla in Karoline Kurka. Zgodba je torej stkana na podlagi izpovedi zakoncev v ločitvenem postopku pred okrožnim sodiščem v Celju in na podlagi pričevanj povabljenih prič. Sodišče je krivdo za ločitev pripisalo Karlu Kurki. Vzrok za ločitev je bila nepremostljiva zoprnost med zakoncema, razveza pa je bila sporazumna. Dramatični proces zaslišanja zakoncev in prič slika nasilje, ki je vladalo v zakonu brez otrok, Karlove skoke čez plot in več kot samo sočne psovke, s katerimi sta se zmerjala zakonca. Pri tem so priplavala na dan tudi nacionalna nasprotja. Karel je ženo zmerjal, da je umazana Tržačanka, ona pa mu je očitala njegovo slovansko pripadnost in ga obkladala z vzdevki slovanski tepec, umazani Čeh, porco di sciavo. Navkljub pritožbam zagovornika zakonske zveze na višje sodne instance sta zakonca Kurka po polletnem pravdanju julija 1918 vendarle dočakala razvezo nesrečnega zakona.

Ključne besede: egodokumenti, sodni akti, ločitev zakona

LO SLAVO SCOMO E LA TRIESTINA SPORCA. TESTIMONIANZA SULLA
FINE DEL MATRIMONIO DEL FABBRICANTE CECO KAREL KURKA*SINTESI*

Gli ego-documenti, in grado di rivelare qualcosa sulla percezione e sull'espressione del sè, negli ultimi tempi hanno nuovamente stimolato l'attenzione degli storici.

Attraverso questo tipo di ricerche le persone e i loro mondi esistenziali si mostrano in una nuova luce, da una prospettiva prima mai attenzionata. È il caso del fabbricante ceco, nonché ingegnere Karel Kurka, protagonista della presente microstoria, sul quale siamo in grado di conoscere qualcosa in più grazie ad alcuni ego-documenti conservatisi, specialmente l'atto del processo di separazione dalla moglie Karolina. La testimonianza conservata dipinge le condizioni intollerabili che regolavano lo sfortunato matrimonio di Karel e Karolina Kurka. La storia è costruita quindi sull'intreccio delle deposizioni fornite dai coniugi nel corso del procedimento di separazione davanti al Tribunale distrettuale di Celje e sulla base delle dichiarazioni dei testimoni convocati. Il Tribunale ha riconosciuto colpevole della separazione Karel Kurka. A monte c'era l'insuperabile repulsione tra i due coniugi, a quanto pare concordi solo di separarsi. Il drammatico processo di audizione dei coniugi e dei testimoni tratteggia lo scenario di violenze che accompagnavano questo matrimonio senza figli, le scappatelle di Karel e le più volgari ingiurie che i due coniugi si rivolgevano reciprocamente. Tra l'altro, affiorano anche le contrapposizioni nazionali. Karel insultava la moglie apostrofandola come una sporca tristina, da parte sua lei gli rinfacciava di essere uno slavo e lo riempiva di appellativi quali babbeo slavo, sporco ceco, porco di sc'iavo. Malgrado i ricorsi del responsabile dell'unione matrimoniale al grado superiore, i due coniugi Kurka dopo un contenzioso semestrale nel luglio 1918 ottennero lo scioglimento dello sfortunato matrimonio.

Parole chiave: ego-documenti, atti processuali, scioglimento del matrimonio

Preteklost naših prednikov je sestavljena iz mnogih zgodb. Nekatere so velike in pomembne, še več pa je majhnih in obrobnih. Mnoge so zgolj naključne. Zgodovinarji so nanje pač trčili slučajno, medtem ko so hlastali za pričami in pričevanji preteklosti med zaprašenimi arhivskimi viri.

Predvsem napredujoča individualizacija modernega (zahodnega) sveta je tudi v zgodovinopisju zapustila trajne sledi: avtobiografije, lastna pričevanja in egodokumente, "ki izdajo nekaj o lastnem zaznavanju in predstavah o sebi" (Rutz, 2002, 1). V zadnjem času so omenjeni viri ponovno vzbudili pozornost zgodovinarjev. Nekatere so odkrili povsem na novo, drugi pa so bili deležni ponovnega branja in interpretacije. Bistveno je, da so tovrstni viri analizirani glede na človeka, posameznika v zgodovini. K renesansi raziskovanja zgodovine individuumov je gotovo prispeval historično-antropološki pristop, ki je v središče zanimanja ponovno postavil človeka. Pri tem seveda ne gre za vnovično vzpostavljanje nekega na "velike može" omejenega političnega zgodovinopisja. Ljudje in njihovi življenjski svetovi se v teh raziskavah prikazujejo v novi luči, iz zornega kota, ki ga prej nismo opazili. V predhodnih social-

nozgodovinskih raziskavah so ljudje npr. nastopali zgolj kot številke v družboslovnih statistikah. V raziskavah, kjer igrajo glavno vlogo egodokumenti, pa se spoznavne možnosti mnogo bolj omejujejo na vidike, ki ne zadevajo samo osebnosti kot takšne, temveč prej razmerje oz. odnos neke osebe do njenega okolja (Rutz, 2002, 4).

Seveda je vsaka pretekla zgodba o nekem posamezniku ali posameznici, ki jo zgodovinar želi rekonstruirati in pripovedovati, odvisna od ohranjenosti egodokumentov, pričevanj o življenju neke osebe. Rečemo celo lahko, da ima zgodovinar izredno srečno roko, če se je za nekatere osebe ohranila cela kopica dokumentov. O nekaterih drugih posameznikih iz preteklosti in njihovih življenjskih okoliščinah so se namreč ohranili zgolj drobci, zgolj naplavine, o mnogih pa nimamo praktično nobenega odmeva iz preteklosti.

Zapišemo lahko tudi, da praviloma izvemo nekaj o posameznikih na dva načina. Na eni strani nam lahko o sebi pripovedujejo prostovoljno, v tekstih, ki so jih napisali sami ali pa narekovali drugim, ti teksti pa vsebujejo avtobiografske elemente (npr. avtobiografije, spomini, dnevniki, kronike, potopisi ali pisma). Na drugi strani pa o posameznikih pričajo tudi "nenamerno, slučajno in neprostovoljno nastale izjave o osebi v okviru administrativnih, jurisdikcijskih ali gospodarskih spisov" (Rutz, 2002, 2). Tu lahko omenimo akte kazenskih procesov (Čeč, 2006, 342; 2008, 6; 2009), pobiranja davkov, vizitacij, peticije, testamente, trgovske in računske knjige, zapisnike, ne nazadnje pa tudi slike in fotografije. Oziroma, kot je skupino egodokumentov že na začetku 90-tih let 20. stoletja pretanjeno definiral nemški zgodovinar Winfried Schulze: "Skupni kriterij vseh tekstov, ki jih lahko označimo kot egodokumente, naj bi bil, da gre za pričevanja ali delček izpovedi, ki – četudi v nepopolni ali prikriti obliki – dajejo informacije o prostovoljnem ali izsiljenem lastnem zaznavanju nekega človeka v njegovi družini, njegovem občestvu, njegovi deželi ali v njegovem družbenem sloju ter odsevajo njegov odnos do teh sistemov in njihove spremembe" (Rutz, 2002, 2).

Tudi o protagonistu naše mikrozgodbe, češkem tovarnarju, inženirju Karlu Kurki, bodo nekaj več povedali ohranjeni egodokumenti. Glede na povedano gre za drugo skupino, za nenamerna oz. neprostovoljna pričevanja, za sledi, ki jih (kot nekakšni detektivi) razbiramo v sodnem spisu o njegovi ločitvi z ženo Karolino, rojeno Baldini, nekaj skromnih informacij o podjetniku in podjetju pa lahko detektiramo še v ohranjenem registru podjetij. Pričujoča mikrozgodovinska razprava bo razkrila nekatere drobce o nevezdržnih razmerah, ki so vladale v nesrečnem zakonu Karla in Karoline Kurka. Zgodbo bomo stkali na podlagi izpovedi zakoncev v ločitvenem postopku pred okrožnim sodiščem v Celju in na podlagi pričevanj povabljenih prič.

"NEPREMOSTLJIVA ZOPRNOT"

V zadnjem letu velike vojne, ko se je po mnenju moralizirajočega katoliškega tiska "porušila sreča marsikaterega zakona" (Cvirn, 2005, 81), se je pred okrožnim

sodiščem v Celju odvijal dramatični proces ločitve zakoncev Kurka. Sodišče pod predsedstvom c.-kr. svetnika višjega deželnega sodišča dr. Antona Rožanca in v navzočnosti c.-kr. svetnikov deželnega sodišča dr. Josipa Kotnika in dr. Antona Rojica kot sodnika v pravdni zadevi Karla Kurke, tovarnarja na Polzeli pri Celju, ki ga je zastopal celjski odvetnik dr. Anton Božič, proti Karolini Kurka, zasebnici, ki jo je zastopal celjski odvetnik dr. Heinrich von Jabornegg, in seveda v navzočnosti zagovornika zakonske zveze, odvetnika dr. Alojza Gregorina, je na podlagi opravljene ustne obravnave z obema strankama razvezalo njuno zakonsko zvezo, krivdo za ločitev pa pripisalo Karlu Kurki (SI ZAC–609, 367, Cg I 14/18).¹ Medtem ko sta zakonca sporazumno krila stroške sodne obravnave, je Karel Kurka moral pokriti tudi 138 kron in 50 vinarjev stroškov za zagovornika zakonske zveze.²

Karel Kurka je sicer podal zahtevo za sporazumno razvezo zakona 24. januarja 1918, kot vzrok pa je navajal "nepremostljivo zoprnost" (unüberwindliche Abneigung) do soproge. Z zahtevo po ločitvi zakona se je strinjala tudi njegova žena Karolina, ki je že 4. decembra 1917 odvetniku dr. Božiču poslala soglasje za začetek ločitvenega procesa.

Karel Kurka, po veroizpovedi protestant, se je rodil 4. maja 1878 v Böhmisch – Brodu (Český Brod). Pristojen je bil v Schwarzkosteletz (Kostelec nad Černými lesy). Bil je eden tistih Čehov, ki jih je v letih pred prvo svetovno vojno življenjska pot zanesla v kraje ob Jadranu, kjer se je število čeških priseljencev v letih pred prvo svetovno vojno stalno večalo (Klabjan, 2007, 44). Leta 1901 je služboval kot pomočnik strojnika (Maschinenmaat) pri vojni mornarici v Pulju. Tam je spoznal Karolino Baldini (rodila se je 9. oktobra 1877 v Trstu), ki je tedaj kot zasebnica stanovala pri svojem bratu Romanu Baldiniju. 15. septembra 1901 sta se poročila v evangeličanski cerkvi po evangeličanskem obredu švicarske veroizpovedi. Karolina, ki je bila prej katoličanka, je torej s poroko prestopila tudi v protestantsko veroizpoved.³

1 Vse navedbe v nadaljevanju zgodbe izvirajo iz navedenega ločitvenega spisa.

2 Stroške zagovornika zakonske zveze je moral povrniti zakonec, ki je bil razglašen za krivega. Glej: Reichsgesetzblatt, 1909, 76.

3 Pripadnost zakoncev protestantski veroizpovedi je imela za kasnejši ločitveni proces izredno pomembno vlogo, saj so bili zakoni "nekatoliških kristjanov" razvezljivi. V večinoma katoliški Cislitvaniji so bili namreč katoliški "sveti zakoni" vse do konca monarhije še naprej absolutno nerazvezljivi (katoliki so se lahko ločili od mize in postelje, ne pa tudi razvezali in ponovno poročili). Obči državljanski zakonik pa je v § 115 za nekatoliške kristjane določal naslednje pogoje razveze: "Če se je zakonski družje zakrivil s prešestvom ali kakim hudodelstvom, za katero je bil obsojen nar manj v petletno ječo; ako je družeta svojega iz hudobije zapustil, in se, če je kraj njegovega prebivališča neznan, na javni poklic sodnije v enem letu ni prikazal; življenju ali zdravju nevarne zasede; ponavljano prehudu ravnanje; nepremagljiva zopernost, zavoljo ktere oba zakonska za razvezo zakona prosita; vendar se v zadnjem primerljaju razveza zakona ne sme berž dovoliti, ampak popred se mora ločitev od mize in postelje in po okoljščinah tudi večkrat poskusiti. Sicer je v vsih tih primerljajih po ravno tistih predpisih ravnati, ki so za preiskovanje in presojo neveljavnega zakona dani". Podrobneje glej: Cvim, 2005, 65–69; 2004, 75, 77.

Kot so zapisali v ločitvenem aktu, je bila "zakonska zveza posledica obojestranske naklonjenosti". Karel je kmalu po poroki zapustil službo pri vojni mornarici. Približno dva do tri mesece je bil nato brez zaposlitve. Z ženo sta najprej živela v Pragi, kjer sta se morala soočiti s težkimi materialnimi razmerami. Da bi preživela, je moral zastaviti različne predmete. Toda že ob koncu leta 1901 se mu je nasmehnila sreča. Postal je vodja tovarne trakov (Fabriksleiter in eine Bandfabrik) v Dobruschki (Dobruška), kjer je ostal do začetka leta 1904. Iz Dobruške sta se nato s soprogo preselila v Trst, kjer je postal vodja obrata električne centrale. Od tam se je kmalu podal v Dalmacijo, kjer je sodeloval pri gradnji električne centrale na slapovih Krke. Po vrnitvi iz Dalmacije leta 1906 je v Tržiču (Monfalcone) prevzel vodstvo tovarne čreslovine. Po nekaj letih je postal solastnik omenjene tovarne.

Po izbruhu vojne z Italijo maja 1915 je zapustil Tržič in še istega leta skupaj z družabnikom dr. Siegfriedom Wildijem začel graditi tovarno čreslovine oz. strojil za usnje (Gerbstoffextraktwerke Kurka & Wildi) na Polzeli na Štajerskem. Majhna tovarna, ki je bila vpisana v register podjetij od 20. aprila 1917, je proizvajala in prodajala ekstrakte za strojenje kož in še nekatere kemične izdelke. Tako Kurka kot Wildi sta nastopala kot samostojna družabnika, od vpisa podjetja v register do 9. februarja 1918 pa se kot njen prokurist v drobnem znamku omenja še Gustav Urbanek. Po prvi svetovni vojni, natančneje 9. julija 1919 je bila tovarna na podlagi odloka deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani (oddelek za trgovino in obrt z dne 25.

Fort- laufende Zahl der Firmen und Reihenzahl der Ein- tragung	Tag der Eintra- gung	F i r m a	Ort der	
			Haupt- niederlassung	Zweig- niederlassung
1	2	3	4	
6 1	20/4. 1917	Gerbstoffextrakt- werke Kurka & Wildi	Heiligenstein Bis. Offizier Frank	

Sl. 1: Vpis tovarne čreslovine Kurka & Wildi v register okrožnega trgovskega sodišča v Celju (SI ZAC-610, A II, 6).

Fig. 1: Registration of Kurka & Wildi tannin factory in the commercial register of Celje District Court (SI ZAC-610, A II, 6).

5. 1919, št. 3062) postavljena pod poseben nadzor in sekvstracijo. Z odredbo deželne vlade za Slovenijo z dne 7. junija 1919 (št. 3598) sta se razveljavila posebno nadzorstvo in sekvester firme. 13. oktobra 1920 je Karel Kurka izstopil kot družabnik in edini lastnik tovarne je postal dr. Siegfried Wildi. Tovarna je nato obratovala do 7. novembra 1933 (SI ZAC–610, A II, 6).

Zakonca Kurka sta si v bližini Polzele uredila tudi domovanje, in sicer v dvorcu Štrovsenek (Straussenegg) v Šmatevžu pri Gomilskem. Zakonsko življenje je bilo sprva še znosno, toda že kmalu je prišlo med zakoncema do hudih prepиров, ki so končno privedli do razdružitve življenja v skupnem gospodinjstvu (Karel Kurka se je namreč odselil na Polzele) in zahteve po razvezi zakona.

Zakonca sta se že nekaj let prepirala in drug drugega nenehno zmerjala, peklenko vzdusje in scene pa so nazadnje botrovale popolni medsebojni odtujitvi in nepremostljivemu sovraštvu med možem in ženo. Spori so šli tako daleč, da je žena v moža metala tudi kozarce in krožnike. Od avgusta 1917 nista več spolno občevala, od oktobra 1917 pa sta začela ločeno živeti.

Sl. 2: Dvorec Štrovsenek (Straussenegg) v Šmatevžu pri Gomilskem danes (foto: Andrej Studen).

Fig. 2: Manor Štrovsenek (Straussenegg) in Šmatevž near Gomilsko today (photo: Andrej Studen).

K nesrečnemu zakonu je gotovo veliko prispevalo dejstvo, da zakonca nista imela otrok. Poleg tega pa je bila žena na moža, ki je zelo pogosto skakal čez plot, že od samega začetka izjemno ljubosumna. V šestnajst let trajajočem zakonu je bila ves čas nenehno bolna. Trpela naj bi za živčnimi motnjami in histerično prerazdraženostjo (litt an Nervenstörungen und an hysterischer Ueberreiztheit). Zakon brez otrok je njeno slabo voljo nenehno stopnjeval in zakon se je z leti sprevrgel v pravi pekel.

Povedano je bilo nesporno za obe stranki v ločitvenem postopku. Tožnik Karel Kurka je navajal, "da ima njegova žena izredno slabe živce, da je zelo razdražena in da izkoristi vsako priložnost za prepir, da ga ponižuje in hudo žali v družbi in pred služinčadjo". Kot se je spominjal, naj bi se prvič močno sporekla pred kakšnimi šestimi ali sedmimi leti. Karolina je takrat prvič zapustila moža in se odpeljala k svojemu bratu Romanu v Pulj. Takrat ji je mož dejal, da naj kar ostane pri bratu in da se ji ni treba vračati domov.

Karolina je nato res ostala pri bratu dalj časa. Kot je povedal tožnik, se je pred približno petimi leti, ko sta živela še v Tržiču, zaradi nenehnih prepиров iz hiše izselil tudi on, in sicer "predvsem zato, ker je bila žena nanj strašansko ljubosumna in ker je takrat dejansko imel razmerje z neko gospo Pitacco. Od tega časa naprej naj v zakonu ne bi bilo več miru". Žena naj bi po trditvah moža odslej ves čas grobo žalila ne samo njega temveč tudi dotično damo iz Tržiča. Sicer pa naj bi že od poroke naprej zaradi ženine nervoznosti ne imel miru niti pri kosilu, "glavni vzrok za disharmonijo pa naj bi bila neprisotnost otrok".

Neprestano Karolinino zmerjanje je tožnika večkrat vrglo iz tira. Spominjal se je, da je ženo nekoč z glavo sunil v prsi in ji prizadejal bolečine. Spominjal se je tudi, da "ko je pred šestimi ali sedmimi leti kar šest mesecev ležal v bolnišnici v Trstu, da naj bi ga žena obiskovala skoraj vsak dan. Toda vsakič naj bi se zavoljo njene nervoznosti med njima vnel prepir. Žena naj bi mu v zadnjih desetih letih nenehno prirejala ljubosumne scene". Nenehni prepiri naj bi po besedah tožnika povzročili, da zakonca v zadnjih mesecih sploh nista bila več skupaj in da naj bi se nekajkrat srečala zgolj po naključju. Sovraštvo, nenaklonjenost in zoprnost naj bi bila po mnenju tožnika nepremostljiva, nadaljnje zakonsko življenje pa nemogoče.

Slednje je v svoji izpovedi poudarila tudi Karolina. Da bi podkrepila vzroke za ločitev, je navedla, da je imel mož odnose z drugimi ženskami. Nanj je bila ljubosumna že v času, ko je dobil dobro plačano službo v Dobruški in sta živela še srečno in zadovoljno. A Karel je že takrat "neprestano koketiral z drugimi ženskami. Ko naj bi se nekoč peljala domov z neke zabave, naj bi se neka toženkina prijateljica, ko je toženka malce zadremala, naslonila na prsi njenega moža".

Še hujši ženskar naj bi bil v Tržiču. Toženka je izpostavila, da ga je zaradi njegovega razmerja z gospo Pitacco lahko več kot upravičeno zmerjala zaradi ljubosumnosti. A nazaj jo je ozmerjal tudi njen mož. "Nekoč naj bi ji zagrozil celo z revolverjem. Po neki sceni naj bi namreč tekkel za njo z revolverjem in ji rekel, da naj

umolkne, drugače da jo bo ustrelil. Revolver naj bi bil na vsak način nabit". Toženka je še poudarila, da ni nikoli nudila povoda za ljubosumnost svojega moža.

Karel je k pričevanju žene dodal, da je bil prisiljen spolno občevati z drugimi ženskami, saj pri ženi ni našel potrebne spolne zadovoljitve. Hkrati je zanikal, da naj bi soprogi grozil s pištolo. Revolver naj bi samo čistil, ona pa naj bi to napačno razumela.

Zagovornik zakonske zveze dr. Gregorin je potem, ko sta oba zakonca povedala svojo plat zgodbe, po uradni dolžnosti poudaril, da sicer obstajajo razlogi za ločitev od mize in postelje, ne pa tudi razlogi za razvezo. Toda obe strani sta se strinjali, da je nadaljnje skupno življenje nemogoče, in zahtevali, da pride do ločitve zakona. Sodišče se je zato odločilo, da bo zaslišalo še druge priče.

ODLOČILNI RAZLOGI ZA KONČNO RAZSODBO

Sodišče je menilo, da je v primeru Kurka zadostno število dokazanih razlogov o hudih pričkanjih in prepirih, da ugotovi zakoncema, da se sodno ločita zaradi "nepremostljive zoprnosti". O tem se ni prepričalo samo iz izjav zakoncev, temveč tudi ob zaslišanju prič.

Franz Teck, ki je bil pri tožniku v službi že več kot deset let, je potrdil, da sta se zakonca nenehno prepirala in zmerjala. Toženka naj bi svojega moža zmerjala z "asino, porco" (osel, prasec) on pa njo z "musa" (pravilno mussa = pizda ali kurba). "Spori in prepiri naj bi šli tako daleč, da je toženka vrgla v moža skodelico, in sicer takrat, ko je pred štirimi ali petimi leti bolna ležala v postelji. Tožnik naj bi bil ob tem tako razsrjen, da je izvlekel revolver, ga naperil proti svoji ženi in se zadržal, da naj utihne, če ne, jo bo ustrelil". Vzroki takih prepirov naj bi bili vedno isti. Toženka naj bi možu znova in znova očitala, da ima druge ženske in da nje ne mara. Ti očitki naj bi bili po besedah Franza Tecka deloma utemeljeni, saj naj bi imel Karel Kurka v Tržiču razmerje z neko gospo Pitacco. Prepiri naj bi privedli do tega, da je žena za štirinajst dni zapustila svojega moža in da se je tudi tožnik v Tržiču za nekaj časa odselil.

Tudi priča Marija Pahor je bila v službi pri zakoncih že več kot deset let. In tudi ona je potrdila, da sta se zakonca neprestano prepirala. Žena naj bi moža zmerjala z "asino, porco", on pa njo z "vacca stupida" (zabita krava), "bestia" (zverina), "karonia" (pravilno carogna = mrha), "musa", "schmutzige Triestinerin" (umazana Tržačanka) ipd. O trpinčenju ni vedela veliko povedati. Potrdila je, da naj bi tožnik nekoč z glavo udaril ženo v prsi. Poleg tega naj bi se pogosto obmetavala s posodo in drugimi predmeti. V Tržiču naj bi ji v nekem prepiru grozil tudi s pištolo. Gospa naj bi mu neprestano očitala, da ima druge ženske. Po mnenju priče je gospod Kurka zato zapustil tudi stanovanje v Štrovseneku in se odselil na Polzelo.

Priča Roman Baldini, ki sta mu tako toženka kot tožnik povedala o medsebojnem zmerjanju in prepirih, je povedal, da je njegova sestra zelo ljubosumna, predvsem na gospo Pitacco, ki je med razmerjem s Karlom tudi zanosila in rodila otroka, za katerega se ne ve, ali je zakonski ali nezakonski. Karolinin brat je tudi izjavil, da se mu zdi nadaljnje sobivanje zakoncev popolnoma nemogoče.

Tudi Johann Baldini je menil, da se je "pekel v zakonu" začel šele po razmerju Karla Kurke z gospo Pitacco. Zakonski mož gospe Pitacco naj bi mu sam povedal, da je tožnik z njegovo ženo zagrešil zakonolom. Podobno kot brat Roman je tudi on menil, da je skupno življenje zakoncev popolnoma izključeno.

Tožnik je po zaslišanju navedenih prič moral sam priznati omenjene prepire, medsebojna zmerjanja kot tudi trpinčenje in grožnje. Izjavil je, da naj bi bil verjetno res deloma kriv, da je prišlo do teh sporov že na začetku zakona, v isti sapi pa je poudaril, da naj bi mu njegova žena "očitala njegovo slovansko narodnost" (seine slavische Nationalität vorgeworfen habe), da naj bi ga imenovala "slovanski tepec" (slavischer Trottel) in mu govorila, da ima "slovansko srce".⁴ Zavoljo tega naj bi tudi sam ne ostal tiho, temveč jo je zmerjal z "umazana Tržačanka". Dodal je, da naj bi ga njegova živčna žena k temu vedno pripravila z nenehnimi provokacijami. Zato naj bi pogosto razbil vse, kar mu je prišlo pod roke. Na koncu naj se ne bi mogel več zadržati in naj bi se večkrat spozabil in ji tu in tam primazal kakšno zaušnico. Ker naj bi bila žena že od vsega začetka bolehnna in ga ni mogla spolno potešiti, naj bi bil tudi prisiljen občevati z drugimi ženskami, pri tem pa naj bi staknil tudi gonorejo, s katero naj bi nezavedno okužil tudi ženo, ki je morala zato na operacijo. Žena naj bi tudi sicer pristala na spolne odnose le enkrat na dva meseca.

Karel Kurka je priznal, da je imel razmerje z gospo Pitacco in da naj bi bil to glavni razlog za prepire z ženo. Toda žena naj bi mu tudi kasneje neprestano očitala razmerja z drugimi ženskami, večkrat povsem neutemeljeno. Leta 1917 naj bi šla predaleč s tem, ko naj bi uradnikom v tovarni potožila, da naj bi imel njen mož druge ženske, s katerimi se gol sprehaja v parku in po graščini. Tožnik je tudi povedal, da naj bi se ga že na začetku zakonske zveze lotila z bodalom (mit einem Dolche) in da bi ga gotovo zabolala, če se ne bi pravočasno ubranil in ji ga iztrgal iz rok. Poleg tega naj bi mu z nenehnimi scenami in prepiri onemogočila družabno življenje. Četudi naj bi večkrat ugodil njenim željam, naj bi mu vedno nasprotovala ter zahtevala, da se ji podredi.

Karolina Kurka je k temu dodala, da naj bi vedno imela povod za takšne prepire. Mož naj bi ji pri tem vedno grozil, da naj umolkne. Rekla je: "Mož naj bi v zvezi z zakonskimi dolžnostmi zahteval več kot bi lahko zdržala, kar naj bi zbujalo slabo razpoloženje. Pri tem naj bi se razburila in ga zasula z očitki, na katere naj bi tožnik

4 V spisih o ločitvi zakona v primeru, da gre za nacionalno mešan zakon, večkrat udarijo na dan tudi nacionalna nasprotja. Poleg običajnih sočnih psovok srečamo v teh spisih tudi psovke na nacionalni bazi. Podrobneje glej: Cvirn, 2004, 78–79.

odgovarjal z zmerjanjem, češ, da je umazana Tržačanka. Ona pa naj bi mu odvrnila, da je umazani Čeh [ein schmutziger Böhm]. Svojega moža naj bi res zmerjala tudi s slovanski prasec [porco di sciavo]."

Zmerljivke je nato začela opravičevati z moževim nasiljem. Karel naj bi ji že v Tržiču skorajda vsak dan grozil z revolverjem, jo pogosto vrgel na tla, jo klofotal, pretepal in ji pljuval v obraz. Nekoč naj bi jo pretepel s hlačnimi naramnicami in jo poškodoval. Enkrat naj bi se že hotela ustreliti in že dvakrat zastrupiti. Ko naj bi jo možu očitala razmerje z gospo Pitacco, se je ta samo zlobno smejal, kar naj bi jo še bolj razburilo. Obojestransko zmerjanje s psovkami "asino, porco, bestia, vacca stupida, musa" itd. naj bi bilo neprestano na dnevnem redu.

Z ozirom na povedano je sodišče ugotovilo, da v primeru zakoncev Kurka ni šlo samo za obojestransko zmerjanje in psovanje, temveč da naj bi tožnik s svojo ženo tudi nasilno ravnal in ji grozil. Ponavljanje teh izpadov naj bi zakonca popolnoma odtujilo in zaostriilo medsebojno zoprnost in sovraštvo, ki naj bi bilo nepremostljivo, zakonca pa naj ne bi bila več pripravljena živeti v skupnem gospodinjstvu. Sodišče je na podlagi izpovedi zakoncev in prič sklenilo, da naj bi bil za razdor zakonske zveze v prvi vrsti kriv mož, ki naj bi tudi sam priznal, da je delno kriv za navedene spore in trenja.

Sodišče je torej predpostavljalo, da toženki ne gre pripisati krivde za razpad zakona. Karolina, kot je povedala priča, zdravnik dr. Eduard Gollitsch, naj bi trpela zaradi hudih živčnih motenj, bila naj bi pretirano razdražena, povsem razjezila naj bi jo vsaka malenkost, ki je normalen človek ne bi niti opazil. Zaradi številnih moževih afer z drugimi ženskami ji torej za vse opisane scene ne gre pripisati krivde in popolnoma lahko verjamemo, da svojega moža ni nalašč izzivala.

Nasprotno pa je sodišče ugotovilo, da naj bi mož s svojim obnašanjem in občevanjem z drugimi ženskami, nadalje s spolno boleznijo, s katero je že v prvih letih zakona okužil svojo ženo, največ prispeval k peklenskem vzdušju v zakonu in medsebojni zoprnosti zakoncev. Sodišče je zapisalo: "Če vzamemo v ozir gospodovalno naravo tožnika, potem dejstvo, da v zakonu ni bilo otrok in da so se spori vse bolj stopnjevali, lahko sklenemo, da je nepremostljiva zoprnost prisotna na obeh straneh, čeprav se odvratne scene v zadnjem času niso več tako pogosto ponavljale".

Celjsko sodišče je 25. februarja 1918 zaradi obojestranske nepremostljive zoprnosti na podlagi členov 115 in 116 ABGB (Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch = Obči državljanski zakonik) razsodilo takojšnjo ločitev zakona.

EPILOG MIKROZGODBE NA VIŠJIH SODNIH INSTANCAH

Razsodba celjskega okrožnega sodišča pa seveda še ni pomenila konec zgodbe. Zagovornik zakonske zveze, celjski odvetnik dr. Alojz Gregorin, se namreč z njo ni strinjal, temveč je vložil pritožbo na višje deželno sodišče v Gradcu. Sodbo je spod-

bijal z dvema argumentoma: 1) z nepravilno presojo dokazov in dejanskega položaja in 2) z nepravilno pravno presojo.

Po mnenju dr. Gregorina bi lahko z gotovostjo ugotovili samo to, da naj bi med zakoncema obstajali prepiri in da naj bi prihajalo do sporov, zmerjanja in manjšega trpinčenja, vsemu temu pa ne bi mogli pripisati večjega pomena. Dr. Gregorin je poudaril, da naj bi do groženj z revolverjem, moževega zakonolomstva in okužbe toženke s spolno boleznijo prišlo že v Tržiču. Zato bi morali iz dejstva, da je Karolina Kurka po vsem tem sledila možu na Polzelo, sklepati, da naj bi ti pripetljaji ne povzročili nepremostljive zoprnosti med zakoncema. Nepremostljivega sovraštva med zakoncema ter še vedno prisotnih nervoznih izbruhov ženinega ljubosumja pa naj ne bi povzročila tudi ljubimkanja tožnika na Polzeli, torej tista, ki naj bi se dogajala v zadnjem času. Po mnenju vztrajnega zagovornika zakonske zveze naj torej ne bi obstajal vzrok za ločitev (nepremostljiva zoprnost). Poleg tega naj se ne bi upoštevalo, da so priče z osebama v pravnem postopku delno v sorodstvu, delno pa so od njih kot uslužbenci odvisne. Dr. Gregorin je zato zahteval, da sodišče na višji instanci ponovno preuči pričevanja in dokaze. Pri pravilni presoji pričevanja strank in prič naj bi višje sodišče zavrnilo zahtevo po ločitvi zakona in pristalo kvečjemu na ločitev od mize in postelje.⁵ Zastopnika obeh zakoncev, odvetnik dr. Anton Božič in odvetnik dr. Heinrich von Jabornegg, pa sta v nasprotju z zagovornikom zakonske zveze zahtevala zavrnitev priziva na višje deželno sodišče.

Graško sodišče ni našlo razloga, da bi dvomilo o izjavah prič, ne glede na njihovo povezanost s strankama. Izjave prič so se povsem ujemale ne samo v posameznostih, temveč tudi na splošno in "so skupaj z izjavami obeh strank v pravnem postopku podajale enovito podobo o obstoječih razmerah med zakoncema. Že na podlagi vsebine pričevanja prič lahko izključimo, da naj bi s strani zakoncev prihajalo do vplivanja na priče, saj je to prej takšno, da ne govori niti v prid enega niti drugega zakonca".

Prizivno sodišče je tudi menilo, da v rzsodbi celjskega okrožnega sodišča ni prišlo do domnevno nepravilne pravne presoje zadeve, saj naj bi bile razmere v zakonu res takšne, da lahko govorimo o nepremostljivi zoprnosti med zakoncema. V zvezi s tem pa je graško sodišče dodalo le nekaj podrobnosti. Iz izjav zakoncev in prič naj bi bilo popolnoma jasno, da so prepiri, zmerjanja in trpinčenja na dnevnem redu že več let. "Zmerjanja moramo ovrednotiti za toliko bolj huda in občutljiva, ker deloma nakazujejo na nacionalno različnost zakoncev, na okoliščino, ki se zdi še

⁵ Za ugotovitev, da je vzrok za ločitev v nekatoliških zakonih nepremostljiva zoprnost, pa ni bilo dovolj, da sta to trdila zakonca, temveč so bili potrebni pravi, z zunanjimi okoliščinami in dejstvi podprti dokazi. To je izkoristil tudi dr. Gregorin, saj "tudi v tem primeru ni bilo dovoljeno odobriti razvezo zakona, temveč najprej ločitev od mize in postelje. Vsi ti previdnostni ukrepi so temeljili na stremljenju zakona, da bi preprečil lahkomišne razveze zakonske zveze" (Österreichische Bürgerkunde, 1910, 350).

posebno primerna za poglobitev nenaklonjenosti in zoprnosti med zakoncema". Menilo je tudi, da naj ne bi razmišljali o prepirih, zmerjanjih in trpinčenjih samo kot takih, temveč tudi v zvezi s siceršnjim obnašanjem zakoncev. Če se to upošteva, potem naj ne bi bilo nobenega dvoma, da je pri obeh zakoncih lahko nastala nepremostljiva zoprnost. Slednja naj bi bila še posebej opazna pri ženi, poglobljali pa so jo moževi neprestani skoki čez plot. Še posebno težka pregreha naj bi bila moževa zakonska nezvestoba z gospo Pitacco, "ki naj bi jo njen mož odslovil in si je posledično zaradi nastalih sporov, kot so povedali, z zaužitim strupom vzela življenje". Graško sodišče je še poudarilo, da je Karel Kurka svojo ženo okužil še z gonorejo, da ji je grozil s pištolo in da naj bi zavoljo tega v obupu skušala storiti samomor.

Prizivno sodišče tudi ni dvomilo, da se je "zavoljo ženinega nagnjenja k nervoznim izpadom, zaradi večnih prepиров, zmerjanj, ki jih je moral tožnik prenašati, zaradi sramotnega blamiranja tožnika pred njegovimi lastnimi uradniki, zaradi oteževanja njegovega položaja v družbi, zaradi z bolehnostjo pogojene nezmožnosti žene, da bi v zadovoljivi meri izpolnjevala od moža zahtevane zakonske dolžnosti, zaradi, čeprav večinoma upravičene ljubosumnosti, s katero je toženka vsepovsod preganjala tožnika in zaradi okoliščin, v katerih je toženka celo segla po bodalu in z njim zamahnila proti tožniku", vse to naj bi tudi pri njem povzročilo vse večji odpor do zakonske družice, ki naj bi se končno sprevrgel v vzrok za ločitev, v nepremostljivo zoprnost.

Možev zakonolom naj bi bil po mnenju sodišča že sam po sebi zadosten vzrok za razvezo. Tudi dejstvo, da je žena sledila svojemu možu na Polzelo, čeprav so se "odvratni pripetljaji" z drugimi ženskami večinoma dogodili že v drugih krajih bivanja, ne more igrati pomembne vloge pri izreku sodbe. Menili so celo: "Toženka že po zakonu ni imela pravice, da bi dopustila, da se tožnik sam odseli, ker po § 93 Občega državljskega zakonika zakoncu ni dovoljeno samovoljno ukiniti zakonsko zvezo, pa četudi naj bi se s tem strinjala oba zakonca. Četudi so razmere od naselitve na Polzeli postale bolj znosne, pa vendarle manjkajo znaki za to, da naj bi izginila nastala medsebojna zoprnost". Toda tudi na Polzeli naj bi zaradi Kurkovih izvenzakonskih flirtov kmalu prišlo do prepиров in zmerjanja. Po mnenju prizivnega sodišča naj bi zakonca z začasnim ločenim življenjem "samo poskusila, če bi potem vendarle lahko še živela skupaj". Ker pa so bili ti poskusi brezuspešni, je ravno med bivanjem na Polzeli postalo jasno, da skupno življenje ni več mogoče. Graško višje sodišče se je zato pridružilo mnenju celjskega okrožnega sodišča in 30. aprila 1918 potrdilo njegovo rzsodbo o razvezi zakona. Menilo je tudi, da je krivec za razpad zakonske zveze Karel Kurka, ki je moral zato v štirinajstih dneh poravnati tudi stroške za zagovornika zakonske zveze v višini 387 kron in 90 vinarjev.

Zagovornik zakonske zveze dr. Alojz Gregorin pa se ni mogel sprijazniti z rzsodbo graškega višjega sodišča. Zato se je pritožil še na c.-kr. najvišje državno sodišče kot revizijsko sodišče, ki je 2. julija 1918 rzsodilo, da revizija sodbe ni

potrebna. Karel Kurka je tudi tokrat moral poravnati stroške za zagovornika zakonske zveze v višini 116 kron in 85 vinarjev. Ločitveni proces zakoncev Kurka se je tako zaključil.

A SLAVIC FOOL AND A DIRTY TRIESTINE: TESTIMONY
ON THE DISSOLUTION OF MARRIAGE OF THE CZECH FACTORYOWNER
KAREL KURKA

Andrej STUDEN

Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana;
Faculty of Humanities Koper, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenia
e-mail: andrej.studen@inz.si; andrej.studen@fhs.upr.si

SUMMARY

Recently ego-documents, revealing aspects of personal perceptions and self images, have again aroused the attention of historians. People and the world they personally inhabited are depicted in a new light, from a perspective previously overlooked. The following micro-story, the protagonist of which is a Czech factory-owner and engineer called Karel Kurka, is recorded in the preserved ego-documents, mainly a court record of his divorce from his wife Karolina. The preserved testimony depicts the unbearable conditions of the unhappy marriage of Karel and Karolina Kurka. The story is thus woven on the basis of the testimony of the spouses during the divorce proceedings conducted before the Celje District Court and the testimony of the witnesses called. The court found Karel Kurka responsible for the divorce. The grounds for the divorce was an insurmountable aversion of husband and wife to each other, and the divorce was consensual. The dramatic hearings of the spouses and witnesses depict the violence that dominated this childless marriage, Karel's adulterous affairs and more than just abusive words exchanged between the couple. Their arguments also included national conflicts. Karel called his wife a "dirty Triestine", she, in turn, reproached him with his Slavic origin, calling him a "Slavic fool", "dirty Czech", "porco di sciavo". Despite the defense counsel's recourse to the higher court, the Kurkas, following a six-month proceeding, eventually saw the dissolution of their unhappy marriage.

Key words: ego-documents, legal acts, divorce

VIRI IN LITERATURA

- Österreichische Bürgerkunde (1910):** Handbuch der Staats- und Rechtskunde in ihren Beziehungen zum öffentlichen Leben. Zweiter Band. Wien, Verlag der Patriotischen Volksbuchhandlung.
- Reichsgesetzblatt (1909):** Reichsgesetzblatt für die im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. Gesetz vom 2. Februar 1909, betreffend den Ersatz der Kosten bei Bestellung eines Verteidigers des Ehebandes und die Haftung der Parteienvertreter für Gebühren, § 1, Nr. 24. Wien.
- SI ZAC–609** – Zgodovinski arhiv Celje (SI ZAC), Okrožno sodišče Celje (fond 609).
- SI ZAC–610** – SI ZAC, Okrožno trgovsko sodišče v Celju (fond 610).
- Cvirn, J. (2004):** "Župnik je rekel, da bi bilo treba ženske zapečatiti". Vpliv prve svetovne vojne na ločitve zakonov. *Zgodovina za vse*, 11, 2, 72–82.
- Cvirn, J. (2005):** Boj za sveti zakon. Prizadevanja za reformo poročnega prava od konca 18. stoletja do druge svetovne vojne. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Čeč, D. (2006):** "Zapustil me je Bog, ko sem se ga nehala bati". Mikrozgodovinska analiza izseka družbe starega reda. *Acta Histriae*, 14, 2, 339–362.
- Čeč, D. (2008):** Revni, berači in hudodelci na Kranjskem v 18. stoletju. Doktorska disertacija. Ljubljana, UL Filozofska fakulteta.
- Čeč, D. (2009):** Roparska vlačuga: samopredstavitev in interpretacija predstavnikov revščine med kranjskimi elitami. *Acta Histriae*, 17, 3, 559–586.
- Klabjan, B. (2007):** Češkoslovaška na Jadranu. Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne. Koper, Založba Annales.
- Rutz, A. (2002):** Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen. *Zeitenblicke*, 1, 2. [Http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/](http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/) (9. 2. 2011).